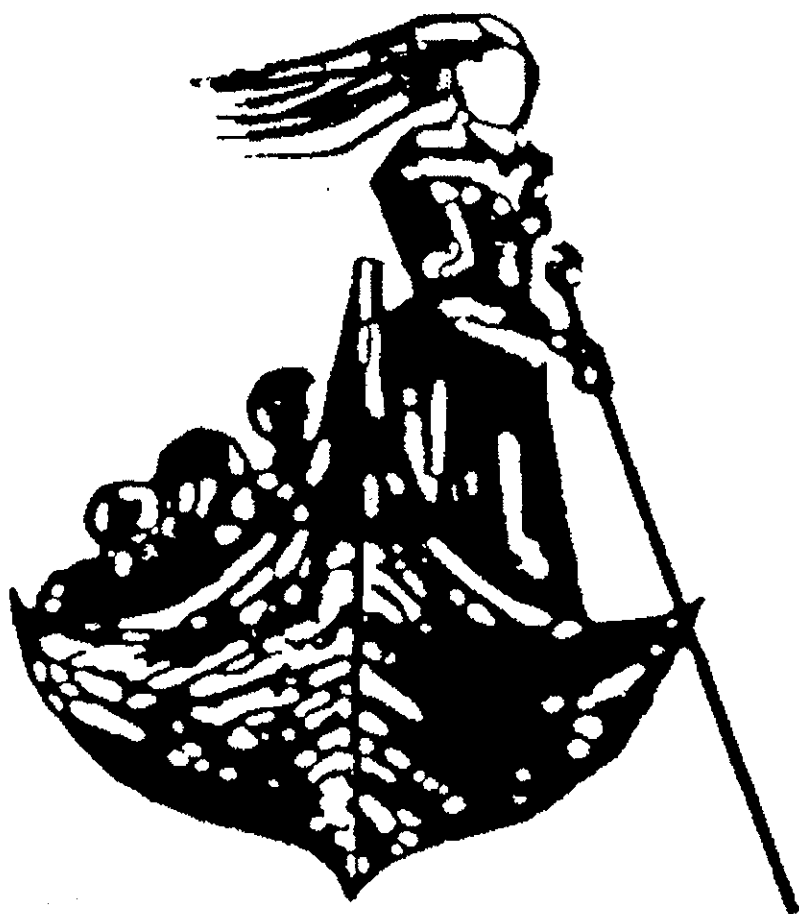

KVINNEPERSPEKTIV I KOMMUNAL NÆRINGSPLAN

Rapport fra Kvinneuniversitetet Nords
engasjement i
Næringsplanarbeidet i Saltdal kommune
Fra november 1993 til juli 1995

Marit Stemland i samarbeid med Berit Woie Berg

Kvinneuniversitetet Nord, 1998

Forord

Kvinneuniversitetet Nord var i perioden 1993 - 1995 engasjert som observatør og rådgiver i Saltdal kommune i forbindelse med integrering av kvinneperspektiv i næringsplanarbeid. Engasjementet ble avsluttet høsten 1995, men arbeidet med næringsplanen var ikke ferdig. Planen ble ikke vedtatt november 1996. Dette medførte at rapporten ble utsatt, og på grunn av studiepermisjoner og diverse andre grunner har Kvinneuniversitetet Nord ikke fått dette gjort før høsten i 1998.

Det kan av og til være nyttig å se tilbake og vurdere saker på litt avstand, og på bakgrunn av det trekke konklusjoner og lærdom som kan komme til nytte i videre arbeid. Det er vårt håp at rapporten kan være et innspill i så måte.

Kvinneuniversitetet Nord, 1998

Berit Woie Berg

Berit Woie Berg

Innhold:

1.	Innledning	side 4
	A: Presentasjon av Kvinneuniversitetet Nord	side 5
2.	Kvinneperspektiv på planlegging	side 6
	A: Bakgrunn	side 6
	B: Næringsarbeid i Saltdal kommune	side 7
	C: Saltdal Kvinneprosjekt	side 7
3.	Planprosessen	side 9
	A: Saltdal kommune	side 9
	B: Kvinneuniversitetet Nord's oppdrag og mandat	side 10
4.	Kvinneuniversitetet Nord's deltakelse	side 10
	A: Strategier og metoder	side 12
	B: Aktiviteter	side 12
5.	Oppsummering og konklusjoner	side 15

1. Innledning

Her foreligger Kvinneuniversitetet Nords oversikt og oppsummering av arbeidet med å integrere kvinneperspektiv i næringsplanarbeidet i Saltdal kommune i perioden fra november 1993 til juli 1995.

Kvinneuniversitetet Nords deltakelse i den strategiske næringsplanprosessen i Saltdal kommune skulle dekke flere behov. Kommunen ønsket å sette kvinneperspektiv på planprosessen og hadde behov for en institusjon med nødvendig nøytralitet i forhold til Saltdal kommune som kunne yte legitimitet i dette arbeidet. I tillegg hadde kommunen behov for formell kompetanse og kunnskap om "kvinnetema" og hvordan arbeide i forhold til å integrere kvinneperspektiv i planleggingsprosesser. Kvinneuniversitetet Nord ble foreslått fra kvinneprosjektleder og tilbudt dette oppdraget. Vi ble også invitert til å delta i kvinneprosjektets møter og planlegging.

Kvinneuniversitetet Nord ønsker gjennom sin rapport å få frem både de positive trekkene ved dette prosjektet og de sidene der en ikke lyktes ut fra målsetting og forventninger. Prosjektet kan kort oppsummeres slik:

- Saltdal kommune prioriterte i 1993 å bruke ressurser på et to-årig kvinneprosjekt
- kommunen hadde mange aktive og engasjerte kvinner
- kvinneprosjektet fikk en meget engasjert, motivert og målrettet prosjektleder
- kommunens politiske ledelse stilte seg positiv til å arbeide med integrering av kvinneperspektiv i næringsplanlegging
- kommunens politiske og administrative ledelse stilte seg villig til å delta i samtalemøter med kvinneprosjektleder og Kvinneuniversitetet Nord en gang pr. måned
- representanter fra politisk og administrativ ledelse deltok i seminarer og opplegg vedrørende kvinneperspektiv på planlegging etter invitasjon fra Kvinneprosjektet og Kvinneuniversitetet Nord
- kommunen inviterte Kvinneuniversitetet Nord til å være observatør under planleggingsprosessen

Til tross for gode intensjoner hadde prosjektet problemer med å:

- planlegge og strukturere informasjons- og motivasjonsarbeidet i forhold til deltakernes forståelse av kvinneperspektiv på planlegging.
- få aksept for behovet for og bruk av tid og ressurser på å synliggjøre kjønnsdifferensierte data, behov og ønsker i forhold til næringsutvikling i Saltdal kommune
- få gjennomført en mer utradisjonell organisering av møter og seminarer
- få ledelsens gode hensikter, intensjoner og engasjement overført til tiltak og konkrete handlinger
- få økt kvinne-deltakelse i planprosessen
- få synliggjort arbeidet og prosessen i den endelige næringsplanen

Vi håper at rapporten kan bli til nytte i andre planleggingssammenhenger i kommunen, eller for andre som ønsker å fokusere på kjønnsperspektiv i forbindelse med planleggingsprosesser.

A: Presentasjon av Kvinneuniversitetet Nord

Kvinneuniversitetet Nord er et kunnskapssenter på kvinners vilkår som ble opprettet som en privat stiftelse i 1991. Stiftere er Nordland fylkeskommune, Steigen kommune, diverse andre kommuner, kvinneorganisasjoner og enkeltpersoner.

Stiftelsen har som formål å utvikle og formidle verdier og kunnskaper forankret i et kvinneperspektiv ved å

- synliggjøre og oppvurdere kvinners erfaring, innsats og betydning
- gi kunnskaper som gir mulighet til yrkesaktivitet og økonomisk uavhengighet, økt selvtillit, og økt innflytelse der beslutninger treffes
- fremme likestilling og likeverd
- gi kvinner i landsdelen mulighet til å videreutvikle og styrke kvinnekulturen, nettverk og fellesskap, tilhørighet og identitet

Kvinneuniversitetet Nord arbeider på flere plan. Det er lagt vekt på innsamling og formidling av kunnskap, både teoretisk og praktisk.

KUN gir også tilbud om kompetansegivende undervisning på ulike nivå, arrangerer kurs, konferanser og seminarer, gjennomfører oppdrag fra ulike institusjoner og oppdragsgivere, og utvikler og viderefører nettverk regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Vi samarbeider med andre kvinneinstitusjoner, forskningsmiljøer, formelle og uformelle kvinneorganisasjoner, offentlige etater og utdanningsinstitusjoner.

KUN eier og driver eget hus i Nordfold i Steigen. Dette er både administrasjonssenter, kurscenter og gjestehus.

Saltdal kommune er en av Kvinneuniversitetet Nord's stiftere.

2. *Kvinneperspektiv på planlegging*

A: Bakgrunn

Med bakgrunn i regjeringens politikk for integrering av likestilling og kjønnsperspektiv i offentlig forvaltning har Miljøverndepartementet tatt opp arbeidet med å bedre likestillingen i den kommunale planleggingen.

Regjeringen peker på at arbeidet med å integrere kjønnsperspektiv i offentlig forvaltning krever både kunnskap og kompetanse om hvordan kjønn virker inn i organisering av samfunnsliv og hverdagsliv. Tilsynelatende kjønnsnøytrale beslutninger kan få ulike konsekvenser for kvinner og menn, fordi kvinner og menn organiserer livene sine forskjellig, og har ulik tilgang på goder og økonomiske ressurser.

Ordet kvinneperspektiv vekker assosiasjoner og følelser hos folk flest. For noen er det blitt et fyndord som skal innarbeides i politiske vedtak og planer. Det er forståelse for at kvinner er en ressurs og at kvinneperspektiv er viktig i planarbeidet, men hva det egentlig innebærer er vanskelig å forklare. Kvinner som blir spurt om hva kvinneperspektiv er, vet ikke hva de skal svare, fordi de aldri har bevisst definert dette med ord. Så ender det ofte opp med at det har noe med omsorg å gjøre, for omsorgsoppgavene er tydelige for kvinner; de opplæres til omsorg, det forventes omsorg og de utøver omsorg.

For andre er kvinneperspektiv et fyndord som skaper aggresjon. Det føles ubehagelig både for menn og for enkelte kvinner selv å fremheve kvinner som en særgruppe. Argumenter som; det viktigste er å få noe gjort, ikke hvem som gjør det - og - vi har likestilling i dag, det er bare opp til kvinnene selv å bruke de mulighetene som finnes - er vanlige i diskusjonene i de ulike fora.

Ettersom menn og kvinner kan ha ulike erfaringer, perspektiv og arbeidsmåter, og kvinnene er sterkt underrepresentert i planleggingsadministrasjon og prosesser i kommuner og fylker, er det viktig å få kvinnene til å delta i større grad i planleggingsarbeidet. Målsettingen er blant annet at det skal gis muligheter for at andre prioriteringer og nye synsvinkler skal kunne komme inn i kommunal rutine og planlegging. Derfor er deltakelse av kvinner i planleggingen viktig dersom en ønsker å:

- frigjøre lokalt initiativ og lokale ressurser
 - få løsninger som møter hverdagsbehovene
 - styrke lokaldemokratiet
 - best mulig bruk av samfunnets knappe ressurser
 - bedre oppslutning om planlegging og planer
- (Miljøverndepartementets Kokebok i folkelig planlegging, 1992)

I forbindelse med utarbeidelse av strategisk næringsplan i kommunene blir det fra enkelte fylkeskommuner gitt ekstra midler til kommunale næringsfond dersom planen har spesielt fokus på kvinnesatsing i plandokumentet eller planprosessen.

B: Næringsarbeid i Saltdal kommune

Næringsarbeidet i Saltdal kommune har vært organisert ut fra ulike modeller fra 1985 og frem til i dag. Fra 1992 har næringssjefen vært tilknyttet rådmannskontoret, næringsstyret nedlagt og oppgavene overført til formannskapet. Formannskapet evaluerte i den anledning næringsarbeidet fra 1988 til 1991, inklusiv bruken av omstillingsmidlene fra staten. De så på status og resultat, i tillegg til å vurdere framtidige behov og ønsker. Dette arbeidet resulterte i planen: "Hovedprinsipper og konkrete tiltak for perioden 1992 - 95". Her heter det at:

- næringsarbeidet skal ha hele bygda som mål
- det er et stort næringsmessig potensiale gjennom kvinneetableringer på kvinners premisser og med bred deltakelse av kvinner".

Der var også en erkjennelse om at dette potensialet måtte utløses utenom det ordinære næringsapparatet.

C: Saltdal kvinneprosjekt

Dette førte til at Saltdal kommune i 1993 vedtok å sette igang et kvinneprosjekt finansiert gjennom omstillingsmidler. Fra juni 1993 til juni 1995 var det ansatt egen kvinneprosjektleder, tilknyttet rådmannskontoret. Målsettingen var blant annet å mobilisere kvinnene i Saltdal, skape samarbeidsmodeller og atmosfære for at kvinnene skulle kunne komme fram med sine ideer og få konkret støtte for dem. Hovedgrunnen for den 2-årige satsingen på kvinneretta tiltak i Saltdal kommune var nedbyggingen av Vensmoen sentralinstitusjon for psykisk utviklingshemmede. Kommunen følte behov for å møte utfordringen med tap av arbeidsplasser som en regnet med at nedleggningen ville føre med seg. Dette ville særlig ramme kvinner. I tillegg erkjente Saltdal kommune et ansvar for å innarbeide kvinneretta tiltak i sin kommune- og næringsplan.

Det ble opprettet en styringsgruppe for Kvinneprosjektet, bestående av:

- Aud Karin Storjord (vararepresentant til formannskapet)
- Tove Engan (formannskapet)
- Anne Marit Franing (formannskapet)
- Astrid Damm Olsen (formannskapssekretær, leder av Saltdal Kvinnenettverk)
- Robert Hanssen (næringsjef)
- Sølvi Engvik (kvinneprosjektleder og sekretær)

Styringsgruppen utarbeidet en handlingsplan med 5 resultatmål og 14 tiltak for kvinneretta arbeid. Denne ble vedtatt i formannskapsmøte 16.november 1993.

I følge Handlingsplanen hadde styringsgruppen forventninger om at de kvinneretta tiltakene skulle :

- å legge forholdene til rette slik at unge kvinner kan tilbys arbeid og øvrige tilbud som gjør det attraktivt å bo i eller flytte tilbake til kommunen
- tilrettelegge tiltaksarbeid på kvinners premisser, inkludert nødvendige holdningsendringer, motivasjon, nettverksbygging og oppfølging av kvinnelige etablerere.

Gjennom kvinneprosjektet ble ulike grupper av kvinner i Saltdal kommune mobilisert til deltakelse og aktivitet i forskjellige sammenhenger, deriblant næringsplanprosessen. Disse gruppene inkluderte blant annet

- kvinner i landbruket
- kvinnelige håndverkere og brukskunsthåndverkere
- Saltdal kvinnenettverk
- kvinner fra Røkland og omegn
- kvinner ansatt på Vensmoen

Kvinneprosjektets visjon: Kvinneprosjektet og kvinneperspektivet skal rotfestes i kommunens toppledelse !

Kvinneprosjektets beskrev kvinneperspektiv på følgende måte:

- å ta utgangspunkt i kvinners hverdag som ung jente, med eller uten arbeid eller opplæringstilbud
- å ta utgangspunkt i kvinner som arbeidstakere eller etablerere, med ansvar for hus, heim, barn og pårørende
- å se på konsekvenser og forutsetninger som kreves for at kvinner skal kunne delta i arbeidslivet som etablerer eller arbeidstaker
- at kvinner deltar i planprosessen
- at det legges til rette for en åpnere dialog i i planprosessens arbeidsgrupper
- at tema som kvinner er spesielt interesserte i tas med i planen

I følge Kvinneprosjektet ville kvinneperspektivet sikre helhetsperspektivet i planen, i og med at det representerer halve befolkningsgrunnlaget og spesielt kvinnenes interesser, og fordi det kommer i tillegg til det tradisjonelle mannsdominerte perspektiv.

Kvinneprosjektet ønsket også at kommunen skulle bli bevisst hvordan de kunne involvere kvinner som ressurspersoner i kommunal planlegging og aktivitet.

3. *Planprosessen*

A: Saltdal kommune

Vedtak om igangsettelse av strategisk næringsplanarbeid i Saltdal kommune ble gjort i formannskapsmøte den 7. juni 1994. Vedtaket sier ingenting om at planen skulle ha et kvinneperspektiv eller fokusere spesielt på kvinnetiltak. Vedtaket sier imidlertid at arbeidet med planen skal ta utgangspunkt i tidligere vedtak i denne saken. Dette må gjelde blant annet handlingsplan for Kvinneprosjektet.

Under forarbeidet til næringsplanprosessen inviterte Saltdal kommune en ressursgruppe bestående av 28 deltakere fra plenumsgruppen, 2 konsulenter fra Bodø og 2 representanter fra Kvinneuniversitetet Nord til et seminar om næringsplanarbeid på Rognan hotell den 7. april 1994. Et sentralt element på dette seminaret var forbindelsen mellom Saltdals næringsplanarbeid og Kvinneprosjektet, og sikring av kvinneperspektiv i næringsplanen. KUN bidro her med et innlegg om kvinneperspektiv på næringsplanarbeid.

På seminaret var 2 av de 4 spørsmålene ressursgruppen skulle arbeide med:

Hvordan kan kvinneperspektivet ivaretas under næringsplanprosessen?

og

Hvordan kan kvinneperspektivet ivaretas i næringsplanen?

Gruppen konkluderte med at i Saltdals næringsplanarbeid ville kvinneperspektivet best bli ivaretatt ved å sikre god kvinnerepresentasjon i plenum og i ressurs/arbeidsgruppene, samt at det i forundersøkelsene og i prosessen ble tilrettelagt for diskusjoner om kvinneperspektivet særskilt. (Notat, Kurt Helge Johansen)

Næringslivsorganisasjonene godkjente opplegget for næringsplanprosessen, og de deltok aktivt med å skaffe til veie det materiale som skulle danne grunnlaget for selve planen og utforme de næringsøkonomiske strategiene som er planens siktemål.

Det spørsmålsskjema som dannet grunnlaget for innsamling av data fra næringslivsorganisasjonene inneholdt også et punkt hvor organisasjonene skulle peke på kvinners rolle og ev. fremtid innen den spesielle næringen. Kun noen av arbeidsgruppene har svart på dette spørsmålet.

Organisering av næringsplanarbeidet

Kommunens styringsgruppe i planprosessen besto opprinnelig av 7 personer hvorav en kvinne. Dette gir en kvinnelig deltakelsesprosent på under 15 % i styringsgruppen.

Det ble nedsatt 5 arbeidsgrupper for å jobbe med hver sitt område av planen;

- handel
- industri og håndverk
- reiseliv
- primærnæringene
- kommunalvirksomhet

Av til sammen 45 deltakere i disse gruppene var 12 kvinner. Dette gir en kvinnelig deltakelsesprosent på ca. 27 %.

Arbeidsgruppene la frem sitt arbeid i plenumsgruppen som bestod av styret og arbeidsgruppene, ca 40 personer. Her ble målsettingene utformet, og behov, ønsker og tiltak diskutert. Styringsgruppen har hatt den avgjørende myndigheten, og fattet de nødvendige vedtakene.

Det var engasjert en sekretær som bearbeidet det skriftlige materialet og utformet utkastet til planen. Det var ingen kontakt eller samarbeid mellom Saltdal Kvinneprosjekt eller Kvinneuniversitetet Nord og sekretæren. Det er lite trolig at sekretæren var spesielt informert om at kommunen ønsket å integrere kvinneperspektiv i næringsplanen.

Styringsgruppen vedtok i sitt møte i august -94 en framdriftsplan for næringsplanarbeidet som innebar at planen skulle være ferdig til politisk behandling i april -95. Planen ble imidlertid ikke vedtatt før i november 1996.

B: Kvinneuniversitetet Nords oppdrag og mandat

Vedtak om å engasjere Kvinneuniversitetet Nord ble gjort i Saltdal formannskap 16.11 1993.

Oppdrag og mandat er gitt ut fra Saltdals Kvinneprosjekts "Handlingsplan for kvinneretta tiltak i Saltdal kommune", tiltak 10 og 14.

Tiltak 10, målsetting:

Kompetanseheving og oppfølging av Kvinneprosjektet for å kvalitetssikre kvinneperspektivet ved å etablere fast samarbeid mellom Kvinneuniversitetet Nord og Saltdal kommune.

Tiltak 14, målsetting:

Bevisstgjøring og kvalitetssikring av kvinneperspektiv og kvinneprosjektets forankring i kommunens topledelse gjennom åpen dialog og personlighetsutviklingsprosesser med topledelsen.

4. Kvinneuniversitetet Nords deltakelse i planarbeidet

Målsettingen med å invitere Kvinneuniversitetet Nord (KUN) til et samarbeid under arbeidet med næringsplanprosessen var å bedre kunne tilrettelegge for at både kvinner og menns behov skulle bli ivaretatt i prosessen og i plandokumentene. I tillegg skulle KUN være rådgiver i arbeidet med å utvikle forståelse og engasjement hos kommunens topledelse i forhold til integrering av kvinneperspektiv i kommunale prosesser og plandokument.

KUN ble invitert til å være observatør på møter og samlinger under planprosessen. Fra kommunens ledelse ble KUN uformelt oppfordret til inneha en rådgiverfunksjon ved å kommentere og komme med innspill vedrørende kvinneperspektivet i prosesser og i plandokumentet på de månedlige samtalemøtene. KUN skulle også ha ansvar for egne seminar hvor temaet kvinneperspektiv på planlegging skulle fokuseres.

I forkant av planprosessen hadde kvinneprosjektleder og Kvinneuniversitetet Nord flere samordnings- og planleggingsmøter. Det første var i Steigen 6. og 7. januar 1994. Da var også representanter med planleggingskompetanse fra Nordland Fylkeskommune tilstede. Her var tema hvordan vi kunne samordne kunnskaper og kompetanse i forhold til arbeidet med å integrere kvinneperspektiv i planleggingsprosesser og planarbeid. Hilmar Hansen var prosessleder på dette seminaret.

I forkant av prosessen kom Kvinneuniversitetet Nord med følgende "premisser" og anbefalinger til Saltdal Kvinneprosjektleder i forhold til næringsplanarbeidet:

- ønske og vilje til integrering av kvinneperspektiv i næringsplanen må avklares både politisk og administrativt i kommunen
- det må legges til rette for kvinners deltakelse i planprosessen
- det må legges til rette for aktiv deltakelse, spesielt med tanke på kvinners og menns ulike møtekultur, tradisjoner, kommunikasjonsmønster og kunnskapsformidling
- det må opprettes kanaler fra de mobiliserte kvinnene til beslutningsarenaene
- enkeltpersoner i politisk og administrativ ledelse må ansvarliggjøres i forhold til at den over nevnte kanalen er åpen og at beslutninger vedr. kvinner blir fulgt opp.
- det må motiveres for åpenhet og vilje til alternative og utradisjonelle arbeidsformer, organisering og samarbeid

Det neste planleggingsmøtet var i Bodø 28. april 1994 hvor deltakere fra Saltdal kommune, Arjeplog kommune, Nordland fylkeskommune, Bodø kommune og Kvinneuniversitetet Nord diskuterte hvordan en kan sikre at kvinneperspektivet blir ivaretatt i næringsplanprosesser.

I tillegg ble Ressursgruppen i Saltdal Kvinnenettverk i møte den 7. april 1994 enige om å anmode kommunen om at

- prosessen blir lagt opp slik at den sikrer bredest mulig deltakelse
- kvinneperspektivet blir ivaretatt gjennom å sikre god kvinnerepresentasjon i plenum og ressursgruppene
- arbeidet i forundersøkelsene og i prosessen blir tilrettelagt slik at kvinneperspektivet blir diskutert særskilt
- næringsplanprosessen må sikre best mulig felles forståelse for den situasjon og de rammebetingelser som Saltdalssamfunnet fungerer under.

På et møte 14. mars 1994 mellom representanter fra politisk og administrativ ledelse, Saltdal Fellesforum og Kvinneprosjektet ble formålet med næringsplanen diskutert, og det ble presisert at kvinneretta tiltak var en viktig del av innholdet i planen.

Det ble ved hjelp av blant annet spørreskjema innhentet en god del opplysninger om kommunen og kommunens næringsliv. Opplysningene og beskrivelsene var lite kjønnsdifferensierte. Behovet for kjønnsdifferensierte data ble tatt opp med kommunens toppledelse i et av de månedlige samtalemøtene.

I et notat fra møte i styringsgruppen den 25. august 1994 presiseres det også at Saltdal Kvinneprosjekt betinger at alle undergruppene i sitt næringsplanarbeid skal vektlegge kvinners roller og premisser i/for næringsarbeid. Dette notatet ble sendt alle arbeidsgruppene.

Styringsgruppen for næringsplanen inviterte også Kvinneprosjektet til å komme med innspill til planen og planarbeidet.

A: Strategier og metoder:

Erfaringer fra utviklingsarbeid fra andre felt har vist behovet for involvering av toppledelse for at integrering av nye tenkemåter og perspektiv skal kunne få grobunn i organisasjonen. Dette var også et grunnleggende element i forbindelse med arbeidet med kvinneperspektiv på næringsplanlegging i Saltdal kommune. I samarbeid med Saltdal Kvinnenettverk utarbeidet Kvinneuniversitetet Nord et opplegg med faste møter mellom ordfører, rådmann, Kvinneuniversitetet Nord og kvinneprosjektleder i Saltdal. Gruppen ble senere utvidet til også å inkludere plankonsulent og en representant for Saltdal Kvinnenettverk. Formålet med disse månedlige samtalene var tredelt:

1. å synliggjøre og få diskusjon rundt kjønnsdifferensiert datamateriale i forbindelse med planleggingen.
2. sette fokus på Saltdal Kvinneprosjekt og de erfaringene som ble gjort gjennom dette, hvilke "kvinnetema" som var relevante for planleggingsprosessen, og hvilke ulike konsekvenser politiske vedtak og rammevilkår medførte for kvinner og menn.
3. bevisstgjøring av personlige holdninger og toppledelsens ansvar i forhold til kommunens kvinneprosjekt og til kvinneperspektivet i planleggingsprosessen og det videre arbeidet i kommunen.

For å kunne integrere nye perspektiv, tenkemåter eller handlinger trenges informasjon og kunnskap om det som skal integreres. Det var derfor lagt opp til presentasjon av kvinneperspektiv på planlegging både for plenumsgruppen og for toppledelsen i kommunen.

B: Aktiviteter:

Kvinneuniversitetet Nords oppgave under planprosessen var todelt:

- å være observatør og vaktbikkje for å følge med om kvinneperspektivet ble ivaretatt i planprosessen
- å være faglig ansvarlig for den del av prosessen som ivaretok kvinneperspektiv

Kunnskapsutveksling

KUN hadde ansvar for seminarer og innlegg om hvorfor og hvordan integrere kvinneperspektiv i planleggingsprosesser, i tillegg til tilbakemelding om hvordan de anså kvinneperspektivet ivaretatt under prosessen. KUN tok del i møter og samlinger under planleggingsprosessen fra november 1993 til juni 1995. I tillegg deltok KUN på møter med styringsgruppen for Kvinneprosjektet og på to møter med Saltdal Kvinnenettverk.

Kvinneuniversitetet Nord bidro med innlegg om kvinneperspektiv på planlegging på ressursgruppemøte i april -94, og hadde det praktiske og faglige ansvar for seminar om kvinneperspektiv og kvinneprosjektarbeid i Saltdal kommune. Dette ble holdt i Skogvokterboligen i Saltdal 25.- 26. oktober 1994. Deltakere var representanter fra styringsgruppen og Kvinneprosjektet. Hilmar Hansen var prosessansvarlig i samarbeid med KUN. Referat fra dette seminaret er lagt ved som vedlegg.

Et planlagt seminar på KUN med alle kvinnene som deltok i planarbeidet ble avlyst på grunn av praktiske vansker med å få samlet alle.

Droftingsmøter med kommunens ledelse:

Endringer av organisering og arbeidsmåter i en organisasjon krever tid og helhjertet støtte fra både den politiske og administrative ledelsen. Det er en klar sammenheng mellom forankring av et prosjekt i politisk og administrativ ledelse og resultater som blir oppnådd. Det var denne erfaringen fra Miljøverndepartementets prosjekt som resulterte i vedtak om å etablere en samtalegruppe bestående av politisk og administrativ ledelse i Saltdal (ordfører og rådmann), leder for Kvinneprosjektet og representant fra KUN. Ansvarlig for innhold og progresjon var leder for Kvinneprosjektet.

På disse møtene ble det tatt opp

- hvordan kommunen kunne få en diskusjon om kvinneperspektiv i forkant av planprosessen
- hvordan få fram differensierte data i grunnlagsmaterialet for planen
- hvordan få økt kvinne-deltakelse i prosessen
- hvordan opprette kanal fra kvinnemobiliseringen til beslutningsfora
- hvordan ansvarliggjøre enkeltpersoner i toppledelsen for at de kan sjekke ut om kanalen er åpen og om beslutningene følges opp
- hvordan etablere et miljø og en atmosfære under prosessen som gir trygghet for at alle kan delta og komme med meningsytrelser
- hvordan oppnå fleksibilitet og åpenhet for alternativ organisering

Det ble her vedtatt at KUN skulle bidra med et innlegg om kvinneperspektiv i planlegging på første plenumssamling.

Kronologisk oversikt over Kvinneuniversitetet Nord's deltakelse i næringsplanprosessen:

1993:

16. november Møte på Rognan om næringsplanarbeid i Saltdal kommune

1994:

6.-7. januar Prosessmøte i Steigen om næringsplanprosessen

1.-2. februar Møte i Arjeplog mellom Arjeplog og Saltdal kommunes kvinneprojekt

7. april Planprosessmøte i Saltdal

25. april Møte mellom representanter fra Nordland fylkeskommune, Saltdal kommune og Kvinneuniversitetet Nord i Bodø

26. mai Møte i Saltdal angående næringsplanarbeidet. Innlegg om kvinneperspektiv på planlegging. Hva slags kunnskap har vi, hvilke muligheter har vi, og hvilke metoder kan vi benytte for å integrere kvinneperspektiv i planleggingsprosesser?

24. august Møte med kommunens ledelse

24. august Møte med styringsgruppen for Saltdal Kvinneprosjekt

28. september Åpen samling med kvinner i Saltdal

29. september Møte med ledelsen i Saltdal kommune

14. oktober Planleggingsmøte i Bodø vedr. seminar i Skogvokterboligen

25.- 26. oktober Seminar i Skogvokterboligen i Saltdal

1995:

8. februar Møte med ledelsen

22. mars Plenumssamling

7. april Planleggingsmøte

18. -19. april Evalueringsseminar

19. mai Kvinneprosjekt møte

Samtalemøte

6. juni Plenumssamling

20. september Plenumssamling

6. *Oppsummering og konklusjoner*

Kvinneuniversitetet Nords oppgave under planprosessen var som tidligere nevnt todelt:

- å være faglig rådgiver for den del av prosessen som skulle ivareta kvinneperspektiv
- å være observatør og vaktbikkje for å følge med om kvinneperspektivet ble ivaretatt i planprosessen

Integrering av kvinneperspektiv i planlegging

Et av KUNs mål i arbeidet med kvinneperspektiv i næringsplanlegging i Saltdal kommune var å skape forståelse for behovet for et utvidet perspektiv innen planlegging. Menn og kvinner har i dag ulike perspektiv og arbeidsmåter. Kvinner generelt er mer opptatt av familiens og nærmiljøets situasjon, og av miljøvern og sosiale forhold. Erfaringer viser at kvinner kan tilføre planlegging ny driv og entusiasme, at kvinner ofte kommuniserer mer åpent og direkte enn menn, og at de ofte har lettere for å nå fram til handling og gjennomføre tiltak enn menn. Derfor er planer kvinner er med på å utarbeide ofte mer opptatt av hverdagsproblemer, mer konkrete og handlingsrettede, og lettere å gjennomføre enn planer preget av menns mer abstrakte forestillingsverden (Miljøverndept. Kokebok i folkelig planlegging, 1992)

Å skulle fokusere på kvinner og kvinnetiltak i planleggingsarbeid vil ofte medføre motstand både hos menn og kvinner. Gjennom prosessene vil det dukke opp myter og fordommer i forhold til kvinners og menns roller og oppgaver, og generalisering og stigmatisering rundt temaet kjønnsroller fremkaller ofte både harme og indignasjon. Dette var også tilfelle under planprosessen i Saltdal kommune. Under plenumssesjoner og seminarer kom det fram kritiske argumenter for hvorfor det var nødvendig å få flere kvinner med i planprosessen; menneskeperspektivet var det viktigste, ikke kjønnsperspektivet. Det ble ytre ønske om at det måtte vises mer hensyn og respekt for mannen, at det var viktigere med samarbeid enn med kvinneperspektiv. For noen av deltakerne var det viktig å markere avstand til tradisjonelle kvinneroller, mens for andre var det viktig å ivareta denne rollen. Det var vanskelig å få fokus dreidd dit at uansett om vi lever vårt liv som kvinne eller mann gir det oss erfaringer som det er viktig får prege samfunnsplanleggingen. Det ville her vært en fordel om de kvinnene som skulle delta i planprosessen hadde tatt denne diskusjonen i fellesskap på forhånd. Likeledes kunne det ha vært lagt opp til denne diskusjonen i summegrupper og smågrupper før det ble tatt opp i plenum. Dette ville kunne gitt kvinnene trygghet til å støtte og utfylle hverandre, og kunne bidratt til at de deltok mer aktivt i diskusjonen. Slik seminaret var lagt opp med tradisjonell organisering, kan det ha virket inn på kvinnenenes vilje til å engasjere seg.

Synliggjøring av kvinners behov, temaer, perspektiv

Det ble ikke gjort noe registrering av kvinner i Saltdals behov og ønsker i forbindelse med planprosessen. Kommunens plankonsulent kom sent inn i ledelsesgruppens samtalemøter, og så liten mulighet til å bidra i arbeidet med å synliggjøre kvinnene i Saltdal. Kvinneprosjektet hadde hatt kontakt med et stort antall kvinner i Saltdal, og hadde gjennom dem fått et inntrykk av disse kvinnenenes ønsker og behov. Det var imidlertid ikke drevet systematisk registrering av Saltdalskvinnens ønsker og behov i forhold til næringsvirksomhet, Dette var data som hadde betydning i planprosessen, spesielt i forhold til synliggjøring av kvinner i planen. På grunn av tidsmangel ble det heller ikke mulig å gjennomføre noe registrering av dette.

Mobilisering

Det var et mål i kvinnemobiliseringsarbeidet å motivere for deltakelse i bygdeutviklingsarbeid og i demokratiske plan- og beslutningsprosesser. Det viste seg imidlertid å være problematisk å få etablert en kanal fra de mobiliserte kvinnene og inn til forumet for næringsplanprosessen. I denne prosessen inviterte kommunen næringslivet og deres organisasjoner til å delta, men hadde ingen mulighet til innflytelse over utvelgning av deltakere fra de ulike delene av næringslivet. Til tross for konklusjonen på ressursgruppemøtet, og anmodning fra kommunen om å ta hensyn til kjønnsfordeling i deltakerutvelgesen, ble resultatet at bare 26 % av planprosessdeltakerne var kvinner.

Næringsplanprosessen i Saltdal viste at kommunen hadde gjort et grundig forarbeid når det gjaldt mobilisering av kvinner. Dette var mye takket være Kvinneprosjektet og prosjektleders vilje og evne til utallige og vidstrakte kontakter, og etableringen av Saltdal Kvinnenettverk. Interessen for kommunens ulike aktiviteter var stor i de gruppene KUN hadde kontakt med, og ønsket om medvirkning og påvirkning i utviklingen av kommunen likeså. Det ble gjennom denne prosessen skapt store forventninger til kommunens vilje og evne til å trekke med og integrere kvinner og kvinneperspektiv i sine aktiviteter.

Når oppfølging av mobilisering ikke tilsvarende forventningene, viser undersøkelser at dette både kan skape frustrasjon og motvilje til å la seg mobilisere og engasjere på et senere tidspunkt. Om dette medfører riktighet for Saltdal kommunes vedkommende har vi ikke hatt anledning til å sjekke ut. Det vil imidlertid la seg undersøke ved å kontakte Saltdal Kvinnenettverk . Dette vil sansynligvis ha oversikt over aktivitet og stemning hos en stor del av kvinnene i Saltdal.

Organisasjonsmessige forhold

Det var få uttalte motforestillinger eller direkte motargumenter i den kommunale ledelse mot integrering av kvinneperspektiv i næringsplanarbeidet. Dette kan ha sin årsak i et genuint ønske om å integrere dette , eller det kan være fordi det ikke er legitimt i våre dager å være synlig motstander av likestilling og kvinnesatsing.

Det synes derfor å ha vært uheldig at skifte av næringssjef kom like etter at planprosessen var kommet igang. På den måten mistet en kontinuiteten i tankegangen og engasjementet i forhold til integrering av kvinneperspektiv i planen. En kunne ikke forvente at den nye næringssjefen uten videre skulle kunne følge opp de tankene og den holdningen som da var etablert til denne del av prosessen. Her burde det vært gått inn med spesielt informasjons- og motivasjonsarbeid, etter ønske og pålegg fra toppledelsen.

I juni avsluttet også Kvinneprosjektet sitt arbeid, og den sterkeste pådriveren for integrering av kvinneperspektiv forlot kommunen. Selv om det var mange sterkt engasjerte kvinner igjen i Saltdal, hadde ingen av dem den posisjon og mulighet til påvirkning som prosjektleder hadde hatt. Det ble da tydelig at de mobiliserte kvinnene manglet en kanal inn til beslutningsarenaer for sitt engasjement.

Likeledes syntes det også i forhold til kontinuiteten i forståelse og tankegang å være uheldig at den endelige næringsplanen ikke var ferdig innenfor samme valgperiode, da det alltid vil være vanskelig for nye politikere å overta prosesser som andre har satt i gang. Gjennom samtalemøtene med kommunens toppledelse opplevde vi at ledelsen, støttet hensikten og så behovet for økt kvinne-deltakelse og integrering av kvinneperspektiv i planleggingsprosessen. Vi opplevde at spørsmål og problemstillinger stort sett ble grundig reflektert over.

Det viste seg ikke å være enkelt å overføre denne interessen og forståelsen til konkrete tiltak og endring. En av grunnene til dette er at arbeidet med integrering av kvinneperspektiv burde ha kommet inn i begynnelsen/forkant av planprosessen. Mangel på tid vanskeliggjorde og hindret en del av de tiltakene som kunne ha bidratt til et tydeligere resultat av kvinneperspektiv. Dette gjaldt blant annet

- informasjon om kvinneperspektiv i planlegging og ev. konsekvenser av dette
- motivasjonsarbeid for å integrere kvinneperspektiv i planprosessen både blant kommunale deltakere og blant deltakere fra fora, grupper og organisasjoner utenom kommunen i prosessen,
- innsamling og synliggjøring av kjønnsdifferensierte data og andre relevante data om kvinner i Saltdal

Når da også tre viktige aktører i planprosessen forsvant før arbeidet var ferdig, kan dette sannsynligvis ha hatt konsekvenser for resultatet, og kan være noe av grunnen til at det opprinnelige engasjementet og viljen til integrering av kvinneperspektiv ikke reflekteres i det endelige dokumentet. Etter at det foreløpige utkastet til næringsplan ble lagt fram for plenumsgruppen i september 1995, ble kontakten med KUN avsluttet.

Deltakelse

Til tross for omfattende mobilisering og enighet i forprosessen om balansert kvinnerepresentasjon ble det ikke fra ledelsens eller styringsgruppens side prioritert spesielt i forkant å få kvinner med i styringsgruppen, plenumsgruppen eller i de ulike arbeidsgruppene. En oppfordring til de forskjellige næringsorganisasjonene om balansert deltakelse viste seg å være alt for lite tydelig i forhold til intensjonen om å få økt andel kvinner i forhold til tradisjon. Det ble heller ikke foretatt noe motiveringsarbeid innen de ulike næringene for å få flest mulig kvinner med i planarbeidet og arbeidsgruppene. Få kvinner deltok fra de ikke-kommunale fora, og gruppene var lite forberedt på å diskutere og vurdere kvinneperspektiv i planprosesser generelt, og i Saltdal spesielt.

Motivasjons og informasjonsarbeid

Temaet kvinneperspektiv var lite fokusert under de innledende møtene mellom kommunen og næringslivet. Det ble diskutert på noen av seminarne under forprosessen, og holdt eget seminar for utvalgte deltakere av prosessen. Det ble imidlertid senere lite fokusert på betydningen av kvinnetiltak eller kvinnesatsing i de ulike arbeidsgruppene, og i oppfølgingen av deres forslag og arbeid. Det vil ved et senere planarbeid være nyttig å legge en plan i forkant av prosessen for hvilke grupper og fora en ønsker og bør jobbe mot, og på hvilke trinn i prosessen. Det kan her virke nødvendig både med motivasjonsarbeid for å dreie tankegangen inn på temaet kvinneperspektiv, og med en oppfølging og utsjekking av om det er blitt ivaretatt hos de ulike gruppene og på de ulike trinnene. Kvinneuniversitetet Nord opptrådte i denne sammenhengen for mye som observatør og tilbakemelder til toppledelse og kvinneprosjektleder, og innehadde for lite rollen som oppfølger og pådriver.

Leder for kvinneprosjektet arbeidet utradisjonelt, visjonært og målrettet, med et stort engasjement og eieforhold til prosjektet. Erfaring viser at slike forhold kan også slå uheldig ut ved at det kan virke overveldende og noe problematisk for de andre deltakerne i prosjektet. Disse føler at de ikke kan vise til samme engasjement eller utradisjonelle holdninger, og de kan også ha problemer med å følge tankegangen og ideologien dersom denne avviker mye fra den tradisjonelle tilnæringsmåten.

Under forarbeid og selve prosessen ble det ikke gjort tydelige vedtak om hvem som hadde ansvar for å sette iverk de "ønsker og behov" som kom fram vedr. integrering av kvinneperspektivet. Her burde Kvinneprosjektet og KUN ha lagt fram forslag til formelle vedtak og fordeling av ansvar og forpliktelser for styringsgruppen.

Næringsplanen som ble utarbeidet i 1996 reflekterer lite av den prosessen som foregikk fra november 1993 til september 1995. Kvinneprosjektet og dets arbeid i forhold til næringsplanlegging og kvinne-etableringsvirksomhet er ikke nevnt i planen. Det er heller ikke sagt noe om at en i planen ønsket å fokusere spesielt på kvinnetiltak og kvinnesatsing, eller at planen skulle integrere et kvinneperspektiv.

Strukturering og organisering av arbeidet.

Organisering av møter og seminarer var noe som på ledersamtalemøtene ble framholdt som viktig å legge til rette for å få en balansert deltakelse. Det ble her pekt på at kvinner og menn gjerne har ulike deltakelsesmønstre avhengig av gruppeorganisering, sammensetning, atmosfære, møteteknikk osv.

Organiseringen av arbeidet med planen ble likevel tradisjonell. Møter og diskusjoner ble holdt i ordinære møterom med tradisjonell møblering. Deltakerantall varierte mellom 10 og 40 personer. De fleste kvinnelige deltakerne var lite aktive under disse møtene. Kun seminaret på Skogvokterboligen som KUN hadde ansvar for ble gjennomført mer utradisjonelt og prosessorientert, hvor deltakerne sammen utviklet temaene og bidro i forhold til innhold og resultater. Dette seminaret foregikk over to dager i spesielt trivelige omgivelser, og hadde 13 deltakere. Referat fra dette seminaret ligger ved som eget vedlegg. Det var stor forskjell på innvolvingen av deltakerne på de tradisjonelle møtene og på Skogvokterseminaret. Skogvokterseminaret gikk også lengre enn de andre seminarene idet det klarla deltakernes bidrag og forpliktelser i forhold til kvinnesatsing i Saltdal etter seminarets slutt.

Da forslaget til næringsplan 1995 - 97 ble presentert plenumsgruppen i juni -95, ble tiltak om bevisstgjøring av kvinneperspektivet i Saltdal kommune presentert som ett av åtte tiltak. Det var imidlertid ikke tatt med i næringssjefens eget framlegg av tiltak, men utarbeidet av kvinneprosjektleder og lagt frem under møtet. Her foreslås det at Saltdal kommune skulle gjennomføre en bevisstgjøringsprosess med et opplegg som skulle tilrettelegges og gjennomføres i samarbeid med Kvinneuniversitetet Nord. Kvinneuniversitetet Nord ble uformelt oppfordret av næringssjefen til å lage et utkast til ledelsesutvikling i kvinneperspektiv innen medio oktober. Ettersom hele utkastet til næringsplan ble forkastet av kommunestyret ba KUN om bekreftelse på om oppdraget fremdeles var relevant. Dette ble ikke bekreftet, situasjonen måtte avventes. Det ble etter dette ikke tatt kontakt fra Saltdal kommune. Det opprinnelige forslaget ble forkastet av kommunestyret, og næringssjefen fikk da i oppdrag å utarbeide et nytt utkast. Næringsplanen for Saltdal kommune ble vedtatt et år etter at prosessen var ferdig. Næringssjefen kom inn i prosessen på et seint tidspunkt, og hadde derfor ikke det eieforhold til innholdet i prosessen som de andre deltakerne eventuelt hadde. Det er kanskje en av grunnene til at det nye utkastet ikke bærer spor av det arbeidet som foregikk med å få kvinneperspektiv på planen.

Minoritetsarbeid

Det er gjennom flere undersøkelser dokumentert at kvinneandelen må over et visst nivå for å sikre gjennomslagskraft for kjønns spesifikke synspunkter og verdier. 40 % er vurdert som et akseptabelt nivå, 30 % ser ut til å være en kritisk minimumsgrense (Drake og Solberg, 1995). I planarbeidet i Saltdal var kvinneprosenten under 30 % gjennom hele prosessen.

Konklusjon:

Til tross for sterk mobilisering og forarbeid med å få kvinneperspektiv på næringsplanen i Saltdal kommune inneholder den vedtatte næringsplanen få spor av det arbeidet som ble lagt ned. Dette indikerer at det er behov for bredere satsing og oppfølging dersom en skal klare å holde fokus på kvinneperspektivet over en lengre periode. Det viser også at det er nødvendig med personlige forpliktelser og strukturert planlegging og oppfølging hos alle de involverte, særlig dersom det bare er én ildsjel i systemet som bærer ansvaret for kvinneperspektivet. Erfaringene fra arbeidet i Saltdal kommune viser at dersom kvinneperspektiv skal integreres i planleggingsarbeid er det behov for:

- Grundig planlegging av denne del av prosessen, helst i samarbeid med resten av plansystemet i kommunen
- Opplæring; kommunene må aktivt søke kunnskap og skaffe seg kompetanse på området kvinneperspektiv, kjønnsforskning og kjønnspektiv, spesielt i forhold til utkantstrøk.
- Forankring i toppledelsen; ordførere og rådmenn må være motiverte for, og i hvert fall forplikte seg til, å legge til rette for kvinnesatsing og kvinneperspektiv
- Dobbelt strategi, dvs. at kommunen både arbeider for å få integrert kvinneperspektiv i plan og beslutningsprosesser (for eks. ved stor deltakelse av kvinner), og satser på ulike insentiver med kvinnetiltak, i samarbeid med de kvinnenettverk og kvinnefora som finnes i kommunen.....
- Vaktbikkje; det bør settes av midler til en som har spesielt ansvar for å drive prosessen i systemet
- Pleiing av ildsjeler; det må satses på og legges til rette for at ildsjeler kan få engasjere seg i kvinnesatsing, kvinnetiltak og planarbeid.